
4. КРИМІНАЛЬНЕ ПРАВО ТА КРИМІНОЛОГІЯ. КРИМІНАЛЬНО-ВИКОНАВЧЕ ПРАВО. КРИМІНАЛЬНИЙ ПРОЦЕС ТА КРИМІНАЛІСТИКА. СУДОВА ЕКСПЕРТИЗА. ОПЕРАТИВНО-РОЗШУКОВА ДІЯЛЬНІСТЬ. СУДОУСТРІЙ. ПРОКУРАТУРА ТА АДВОКАТУРА

DOI: 10.35774/app2021.01.127

УДК 343.85:343.378

Ніна Рогатинська,

доктор юридичних наук,

в.о. зав.кафедри кримінального

права та процесу і правоохоронної

діяльності Західноукраїнського

національного університету

ORCID:// <http://orcid.org/0000-0003-0617-6114>

ВПЛИВ КОНТРАБАНДИ НА МИТНУ БЕЗПЕКУ ДЕРЖАВИ

У статті розглянуто теоретичні питання визначення змісту контрабандної діяльності. Обґрунтовано особливості здійснення контрабанди та її вплив на митну безпеку держави.

Ключові слова: контрабанда, протидія контрабанді, митна злочинність, економічна безпека, митна безпека.

Rohatynska N.

The impact of smuggling on the customs security of the state

The article considers theoretical issues of determining the content of smuggling. The current problems of smuggling, the prerequisites for its spread in border areas are highlighted. The peculiarities of smuggling and its impact on customs security are substantiated. It is emphasized that one of the main tasks assigned to customs authorities is, among other things, prevention and counteraction to smuggling, combating violations of customs rules throughout the customs territory of Ukraine, as well as exchange of documents and information (including electronic) with other state bodies of Ukraine, customs, law enforcement and other bodies of foreign states. The legal nature of smuggling and its negative impact on customs security has been studied. It is smuggling and violation of customs rules that are the basis for the existence of customs crime. It is an essential component of economic crime, related to embezzlement, evasion of customs duties, and the commission of official crimes. The goal of customs security is defined as achieving the level of efficiency and reliability of the customs system due to the productive functioning of customs authorities. Measures aimed

© Ніна Рогатинська, 2021

at ensuring customs security in the field of customs policy are analyzed.

Keywords: *smuggling, counteraction to smuggling, customs crime, economic security, customs security.*

Постановка проблеми. Злочинність у митній сфері за своєю сутністю завдає великої шкоди фінансово-кредитній системі в державі, впливає на зовнішньоекономічну діяльність, паливно-енергетичну сферу, а також стала причиною ненадходження до бюджету країни десятків мільярдів гривень. У зв'язку з тим, що значна частина експортно-імпортних товаропотоків в Україні має контрабандне походження, погіршується стан розвитку вітчизняної економіки, дестабілізується внутрішній ринок, оскільки нелегальне ввезення-вивезення іноземних товарів зменшує попит на українську не конкурентоспроможну продукцію, завдаючи збитків вітчизняному товаровиробнику.

Саме контрабанда та порушення митних правил є основою існування митної злочинності. Вона є істотною складовою економічної злочинності, пов'язана з розкраданнями, ухиленням від сплати митних платежів, вчиненням посадових злочинів та негативного впливу на митну безпеку держави.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Дослідженню проблеми контрабанди та впливу її на митну безпеку держави досліджувалися такими науковцями як: І. Г. Богатирьова, О. Г. Богатирьової, С. В. Бородіна, О. Ю., Бусол, Л., Л.О. Врублевська, Н. О. Гуторова, О. М. Джужа, І. І. Карпеця, Г. Л. Кохана, В. М. Кудрявцева, В. Ю., П. П. Михайленко, О. В. Новроцький, П. П.В. Пашко, В. Я. Тація, Топчія, В. І. Шакуна, І. В. Шмаров і ін.

Мета статті полягає у дослідженні особливостей здійснення контрабанди її вплив на митну безпеку держави та пошук можливих шляхів їх вирішення.

Виклад основного матеріалу дослідження. Контрабанда є одним із найнебезпечніших злочинних явищ у сфері суспільного життя. Наукове опрацювання проблематики правових та організаційних засобів протидії контрабанді уже доволі тривалий період не полишає своєї актуальності.

Згідно зі ст. 201 Кримінального кодексу України контрабандою є переміщення товарів через митний кордон України поза митним контролем або з приховуванням від митного контролю культурних цінностей, отруйних, сильнодіючих, вибухових речовин, радіоактивних матеріалів, зброї або боєприпасів (крім гладкоствольної мисливської зброї або бойових припасів до неї), частин вогнепальної нарізної зброї, а також спеціальних технічних засобів негласного отримання інформації. Та згідно статті 305 контрабандою вважається перевезення через митний кордон України поза митним контролем або з приховуванням від митного контролю наркотичних засобів, психотропних речовин, їх аналогів чи прекурсорів або фальсифікованих лікарських засобів [1].

Яскравим прикладом міжнародної злочинності є митна злочинність, яка у сучасних умовах для України набуває все більших обсягів і, звичайно, негативно впливає на економічну ситуацію, суспільне життя, авторитет держави у світі. Такий вид злочинності є особливим та потребує постійного вдосконалення системи протидії. Сутність поняття «митна злочинність» тлумачиться, у першу чергу, через тлумачення напрямів кримінальної політики держави, у другу – розуміння складових її митної політики. Здійснення митної політики є постійним завданням держави і її вплив на стан суспільних відносин у державі має непередбачуваний характер, оскільки вона під тиском об'єктивних та суб'єктивних обставин може різко змінювати свої орієнтири, а також форми, методи та заходи їх досягнень. Відповідно, це відображається на інтенсивності, обсягах здійснення митних злочинів. Митні злочини, відповідно до трактування Є. В. Додіна, – це особлива та специфічна група злочинів, тому відносно них держава вимушена знайти також специфічні, адекватні цим злочинам заходи (засоби, методи) протидії [2, с. 17–29].

На законодавчому рівні тлумачення поняття «митна злочинність» відсутнє, натомість у Митному кодексі України розкривається поняття «порушення митних правил», а в ККУ – «контрабанда». Тому під митною злочинністю необхідно розуміти суспільно небезпечну діяльність, яка несе загрозу економічній безпеці держави, вчиняється суб'єктами ЗЕД з метою одержання економічних вигід, передбачає юридичну відповідальність. Саме контрабанда та порушення митних правил є основою існування митної злочинності.

Основним системоутворюючим злочином, що історично заклав підвалини виникнення поняття «митна злочинність», є контрабанда. Контрабанда – це злочинний прояв, відомий людству зі стародавніх часів. Термін має італійське походження й означає «проти (contra) урядового указу (bando)». Контрабанда як злочин передбачена законодавством практично всіх країн світу. Вона є істотною складовою економічної злочинності, пов'язана з розкраданнями, ухиленням від сплати митних платежів, вчиненням посадових злочинів.

У сучасній економіці України зберігається тенденція щодо зростання рівня порушення митних правил та ввезення контрабандних товарів, що створює реальну загрозу економічній та митній безпеці держави. Особливу небезпеку представляє контрабандне ввезення та вивезення таких предметів, як наркотичні засоби, зброя, сигарети, культурні цінності, тому що виникли високоорганізовані транснаціональні ринки, пов'язані з контрабандою цих товарів.

Суспільна небезпека полягає в тому, що під час протиправного переміщення через митний кордон України товарів та предметів порушується порядок державного регулювання зовнішньоекономічної діяльності, який включає в себе загальний, а щодо окремих товарів – спеціальний порядок переміщення їх через кордон. Одночасно, за умов сучасної політичної ситуації в країні механізми централізованого управління втрачають можливості контролювати ці процеси, з цим пов'язана необхідність ужиття заходів щодо вдосконалення системи протидії митній злочинності в контексті забезпечення економічної безпеки держави.

Контрабанда характеризується високим ступенем організованості, технічного забезпечення, міжнародними зв'язками. Під час фізичного приховування предмети контрабанди намагаються сховати від посадової особи митного органу, зокрема за допомогою тайників-сховищ, виготовлених з метою незаконного переміщення товарів через митний кордон України, а також обладнані та пристосовані з цією ціллю конструктивні ємності чи предмети, які попередньо піддавалися розбиранню, монтажу. Можуть бути використані й інші способи, що ускладнюють виявлення: приховування в природних заглибленнях людського тіла чи тварин, у волоссі. Саме таке примітивне приховування в одязі, продуктах харчування, білизні, взутті, багажі, купе вагонів, салонах автомобілів й автобусів є найбільш поширеним способом вчинення контрабанди фізичними особами.

У зв'язку з цим виникає необхідність нагального розв'язання проблеми подальшого спрощення митних формальностей, автоматизації та ефективного оброблення даних про товари у митних деклараціях і податкової звітності, що дасть можливість запровадити ефективну систему контролю за рухом товарів у всьому ланцюзі поставок (від митного оформлення до реалізації кінцевому споживачу і навпаки) без посилення адміністративного навантаження на платників податків; боротьби із «сірим» та контрабандним імпортом товарів та їх подальшою реалізацією на внутрішньому ринку, що створить для бізнесу однакові умови, а також боротьби із переміщенням через митний кордон України заборонених товарів (зброї, наркотиків тощо).

Одним із найважливіших заходів щодо запобігання і протидії контрабанді є митний контроль, який здійснюється посадовими особами фіскальних органів, зокрема такі його форми, як перевірка документів і відомостей, митний огляд, усне опитування громадян і посадових осіб підприємств тощо.

На нашу думку основні причини панування контрабанди та порушення митних правил на теренах нашої держави такі: високі ставки митних податків, низький рівень заробітної плати, важкі умови для розвитку національного товаровиробника, складний податковий механізм, відносно високий рівень інфляції, недосконалість митного законодавства у сфері митного оподаткування, велика корумпованість чиновників, значний обсяг тінізації зовнішньоекономічної діяльності вітчизняних підприємств.

Тому, ефективна протидія розвитку контрабандної діяльності на прикордонних територіях у контексті зміцнення економічної безпеки держави передбачає реалізацію таких організаційно-економічних заходів:

– облаштування державного кордону України сучасним обладнанням для захисту від незаконного перетину на всій лінії його протяжності, оснащення пунктів спостереження засобами моніторингу, зв'язку, сигналізації тощо;

– раціоналізація процесу митного оформлення транспортних вантажів шляхом зменшення кількості бюрократичних процедур, скорочення часу на їх проведення на засадах автоматизації, використання спеціалізованих пристроїв, обладнання та програмного забезпечення, мінімізації контактів між працівниками митниці та безпосередніми перевізниками вантажів;

– оптимізація переліку найменувань продукції, товарів, матеріальних цінностей та інших вантажів, на які поширюються ставки митних зборів (з подальшою можливістю їх зниження або ж скасування), відповідно до положень зовнішньоторговельних міждержавних угод, балансів виробництва та споживання продукції на внутрішньому ринку, інтересів вітчизняних експортерів та імпортерів;

– декриміналізація окремих аспектів контрабанди шляхом легалізації деяких видів діяльності, що мають низький рівень суспільної небезпеки, формування механізмів і стимулів для детінізації контрабандних потоків, використання інструментів митної амністії, створення суб'єктами господарювання прозорих схем ведення зовнішньоторговельної діяльності;

– розбудова мережі пунктів пропуску через державний кордон і митних постів на прикордонних територіях України, покращення їх технічного оснащення сучасними засобами оформлення митних документів, фото та відео спостереження, обробки та систематизації інформації, сканування вантажів і транспортних засобів тощо;

– покращення кадрового складу Державної прикордонної служби України, Державної фіскальної служби України та правоохоронних органів шляхом перегляду наявних підходів до підбору працівників з обов'язковим їх проходженням перевірки на детекторі брехні, орієнтації поряд з професійними здібностями, досвідом і знаннями на наявність у них високих моральних та етичних якостей, використання інструментів ефективного розвитку, навчання та кар'єрного зростання кадрів, формування механізмів їх взаємного контролю, забезпечення прозорості діяльності цих служб і їх підзвітності громадським організаціям;

– стимулювання процесів соціально-економічного розвитку прикордонних територій України на засадах розбудови фінансової, ринкової, дорожньо-транспортної та інших видів інфраструктури, створення в їх межах технологічних бізнес-парків, венчурних та інноваційних фондів, бюджетної децентралізації та зниження рівня інерційності управління регіональним розвитком;

– провадження цілеспрямованої послідовної інформаційної політики запобігання розвитку контрабандної діяльності, що має на меті популяризацію легального ведення бізнесу, роз'яснення серед населення антисоціального характеру контрабанди та невідворотності настання відповідальності за її вчинення.

Велика кількість порушень митних правил свідчить про недостатній рівень забезпечення митної безпеки України. Тому комплексне розв'язання проблем забезпечення митної безпеки України можливе лише за умови вжиття на державному рівні заходів, спрямованих на підвищення ефективності здійснення державної митної справи, складовими яких є попереджувальна діяльність щодо недопущення контрабанди і порушень митних правил та ефективний митний контроль.

Відповідно до ст. 6 Митного кодексу України, митна безпека - це стан захищеності митних інтересів України, тобто національних інтересів, забезпечення та реалізація яких досягається шляхом здійснення державної митної справи [3]

Відповідно до п. 10 ст. 1 ЗУ «Про національну безпеку» національні інтереси України – життєво важливі інтереси людини, суспільства і держави, реалізація яких забезпечує державний суверенітет України, її прогресивний демократичний розвиток, а також безпечні умови життєдіяльності і добробут її громадян [4].

П.В. Пашко та П.Я. Пісной під митною безпекою розуміють стан захищеності економічних інтересів держави в митній галузі, який дає можливість у різних зовнішніх і внутрішніх умовах незалежно від будь-яких загроз забезпечити: а) переміщення через митний кордон товарів і транспортних засобів; б) здійснення митного регулювання, пов'язаного із встановленням та справлянням податків і зборів; в) застосуванням процедур митного контролю та митного оформлення із застосуванням заходів митно-тарифного і нетарифного регулювання; г) проведення боротьби з контрабандою та порушеннями митних правил, а також виконання інших покладених на митні органи завдань шляхом ефективного реалізації митної справи [5, с. 74–85]

У своїх наукових дослідженнях Врублевська Л.О. приходять до висновку, що головними завданнями, з якими найчастіше зустрічається країна в процесі розроблення системи попередження загроз митній безпеці є боротьба з контрабандою та порушеннями митних правил, переміщенням контрафактних товарів, контроль за переміщенням валютних та культурних цінностей, застосування тарифних та нетарифних санкцій, контроль за правильністю визначення бази оподаткування та повнотою сплати платежів, боротьба з корупцією, яка тягне за собою зменшення обсягів «чорного» та «сірого» імпорту [6, с. 33–38].

У залежності від усіх цих чинників будується система забезпечення митної безпеки держави. При цьому, науковець Бицька Л.О. вважає, що важливою складовою митної безпеки держави є характер та стан загрози державній безпеці. Під митними загрозами вона розуміє такі чинники, що створюють небезпеку у сфері митної діяльності, що поділяє потім на внутрішні й зовнішні, реальні й потенційні [7, с. 20–22].

Потреби в безпеці пов'язані з прагненням і бажанням держави досягти стабільного й безпечного стану та містять у собі потреби в захисті від економічних, екологічних, технологічних, соціально-економічних та інших небезпек з боку навколишнього середовища й упевненість у тому, що пріоритетні потреби держави та людини будуть задовольнятися.

Отже, метою безпеки є комплексний і системний вплив на потенційні й реальні загрози, досягнення стабільного функціонування в нестабільних зовнішніх і внутрішніх умовах, забезпечення зниження і

виявлення та нейтралізації ризик-факторів, які безпосередньо впливають як на саму діяльність, так і на її специфіку

У контексті досліджуваної проблеми варто звернутися до визначення митних інтересів, яке надає С.В. Шевчук. Під митними інтересами науковець розуміє складник національних інтересів держави, що лежить у площині різногалузевого спрямування (соціально-економічного, екологічного, політичного, правоохоронного, зовнішньоекономічного, інформаційного, культурного) та тривимірного формату взаємодії (мікро-, макрорівень та наднаціональний рівень), реалізація яких забезпечується у межах здійснення митної справи, що сприяє побудові ефективної моделі захисту митної та національної безпеки [8, с. 47].

Таким чином, митна безпека охоплює не лише стан захищеності економічних інтересів держави, а і стан захищеності митних інтересів у цілому, складовим елементом яких є економічні інтереси держави.

Отже, головною метою митної безпеки є досягнення стану захищеності життєво важливих потреб, інтересів і цінностей людини, населення, держави та регіонів від внутрішніх і зовнішніх загроз, джерелом яких є зовнішньоекономічні зв'язки. З огляду на виняткову важливість забезпечення митної безпеки, особливої актуальності набуває дослідження досвіду інших держав із забезпечення митних інтересів і митної безпеки.

Висновки. Отже, для вдосконалення системи запобігання контрабанді, першочерговими кроками у вирішенні цієї проблеми можуть стати: активізація процесу автоматизації митних процедур та мінімізація впливу «людського фактору»; використання інформації з нових джерел; інтеграція митних баз даних із базами даних інших контролюючих органів; імплементація світових практик у напрямі контролю митної вартості.

Забезпечення митної безпеки передбачає здійснення ефективних митних процедур, які повинні забезпечувати, з одного боку, спрощення та прискорення митного контролю та оформлення, а з іншого – надійний рівень забезпечення митної безпеки та інтересів.

Митна безпека й надалі залишатиметься невід'ємною складовою економічної безпеки держави. У цьому контексті ключовими завданнями є імплементація міжнародно-визначених інструментів регулювання міжнародної торгівлі на основі дотримання Рамкових стандартів забезпечення безпеки та спрощення процедур міжнародної торгівлі, розроблених Всесвітньою митною організацією з метою визначення та попередження внутрішніх і зовнішніх загроз. Інакше кажучи, митна безпека України повинна базуватись на накопиченому досвіді функціонування митних систем світу і бути цілісною динамічною системою.

Реформування митних органів потрібно проводити з урахуванням основних світових тенденцій у процесі здійснення зовнішньоекономічної діяльності суб'єктами господарювання. У такому разі важливим завданням постає не тільки територіальне розташування підрозділів, а й наявність достатньої кількості підготовлених працівників для виконання митних процедур.

Список використаних джерел

1. Кримінальний кодекс України : Закон України від 05.04.2001 № 2341–III. *Відомості Верховної Ради України*. 2001. № 25–26. Ст. 131.
2. Додін С. В. Митна злочинність: поняття та структура. *Митна справа*. 2010. № 3. С. 17–29.
3. Митний кодекс України: Закон України від 13.03.2012 № 4495-VI (з наступними змінами і доповненнями). *База даних «Законодавство України»*. Верховна Рада України. URL: <http://zakon1.rada.gov.ua/laws/show/4495-17> (дата звернення: 28.11.2020).
4. Закон України «Про Національну безпеку України» від 21.06.2018 No 2469-VIII. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4495-17/print> (дата звернення: 28.11.2020).
5. Пашко П.В., Пісной П.Я. Митна політика та митна безпека України. *Фінанси України*. 2006. No 1. С. 74–85.
6. Врублевська Л.О. Митна безпека як важлива складова економічної безпеки держави. *Збірник тез доповідей та матеріалів учасників круглого столу студентського Науково-практичного гуртка митної справи кафедри державних та місцевих фінансів Львівського національного університету імені Івана Франка* (м. Львів 4 квітня 2017 року). Львів: ФУФБ, 2017. С.33-38.
7. Бицька Л.О. Основні тенденції розвитку та стан митної політики як складової економічної безпеки України. Митна політика та актуальні проблеми економічної безпеки України на сучасному етапі: *збірник тез доповідей та матеріалів учасників круглого столу студентського науковопрактичного гуртка митної справи кафедри державних та місцевих фінансів Львівського національного університету імені Івана Франка* (м. Львів, 4 квітня 2017 року). Львів: ФУФБ, 2017. С.20-22.

8. Шевчук С.В. Аналіз теоретико-методологічних підходів визначення поняття «митні інтереси». *Економічна наука*. 2018. Вип.10. С. 42–48.

References

1. Kryminalnyi kodeks Ukrainy: Zakon Ukrainy vid 05.04.2001 № 2341–III. [Criminal Code of Ukraine: Law of Ukraine] (2001). *Vidomosti Verkhovnoi Rady Ukrainy – Bulletin of Verkhovna Rada of Ukraine*, 25–26, 131 [in Ukrainian].
2. Dodin, Ye. V. (2010). Mytna zlochynnist: ponyattya ta struktura [Customs crime: concept and structure]. *Mytna sprava – Customs business*, 3, 17–29 [in Ukrainian].
3. Mytnyy kodeks Ukrainy: Zakon Ukrainy vid 13.03.2012 № 4495-VI (z nastupnymy zminamy i dopovnennyamy). Baza danykh «Zakonodavstvo Ukrainy». Verkhovna Rada Ukrainy. [Customs Code of Ukraine: Law of Ukraine] 5-VI (as amended). Database «Legislation of Ukraine». Verkhovna Rada of Ukraine]. URL: <http://zakon1.rada.gov.ua/laws/show/4495-17> [in Ukrainian].
4. Zakon Ukrainy «Pro Natsional'nu bezpeku Ukrainy» vid 21.06.2018 № 2469-VIII. [Law of Ukraine «On National Security of Ukraine»]. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4495-17/print> [in Ukrainian].
5. Pashko, P.V. & Pisnoy, P.Y. (2006). Mytna polityka ta mytna bezpeka Ukrainy. Finansy Ukrainy [Customs policy and customs security of Ukraine]. *Finance of Ukraine – Finance of Ukraine*, 1, 74–85 [in Ukrainian].
6. Vrublevska, L.O. (2017). Mytna bezpeka yak vazhlyva skladova ekonomichnoyi bezpeky derzhavy. Zbirnyk tez dopovidey ta materialiv uchasnykiv kruhloho stolu student-s'koho Naukovo-praktychnoho hurtka mytnoyi spravy kafedry derzhavnykh ta mistsevykh finansiv L'vivs'koho natsional'noho universytetu imeni Ivana Franka [Customs security as an important component of economic security of the state. Collection of abstracts and materials of the participants of the round table of the student Scientific and Practical Circle of Customs of the Department of State and Local Finance of Ivan Franko National University of Lviv]. Lviv: FUFB, 33-38 [in Ukrainian].
7. Bytska, L.O. (2017). Osnovni tendentsiyi rozvytku ta stan mytnoyi polityky yak skladovoyi ekonomichnoyi bezpeky Ukrainy. Mytna polityka ta aktualni problemy ekonomichnoyi bezpeky Ukrainy na suchasnomu etapi: zbirnyk tez dopovidey ta materialiv uchasnykiv kruhloho stolu studentskoho naukovopraktychnoho hurtka mytnoyi spravy kafedry derzhavnykh ta mistsevykh finansiv Lvivskoho natsionalnoho universytetu imeni Ivana Franka [The main development trends and the state of customs policy as a component of economic security of Ukraine. Customs policy and current issues of economic security of Ukraine at the present stage: a collection of abstracts and materials of participants of the round table of the student research group of customs affairs of the Department of State and Local Finance of Ivan Franko National University of Lviv]. Lviv: FUFB, 20-22 [in Ukrainian].
8. Shevchuk, S.V. (2018). Analiz teoretyko-metodolohichnykh pidkhodiv vyznachennya ponyattya «mytni interesy» [Analysis of theoretical and methodological approaches to defining the concept of [customs interests]. *Ekonomichna nauka – Economics*, 10, 42–48 [in Ukrainian].

Стаття надійшла до редакції 15.02.2021.